

Rapport 2011:20

VA inom Bollerups säteri 3:5 Bollerups sn, Tomelilla kn

Arkeologisk förundersökning år 2011

Lars Jönsson

sydsvensk
arkeologi

Rapport 2011:20

VA inom Bollerups säteri 3:5 Bollerups sn, Tomelilla kn

Arkeologisk förundersökning år 2011

Lars Jönsson

Fornlämningsnr: 13
Bollerups säteri 3:5, Bollerup socken
Tomelilla kommun
Skåne län

Sydsvensk Arkeologi AB

Kristianstad

Box 134

291 22 Kristianstad

Telefon (Regionmuseets växel): 044-13 58 00

Malmö

Erlandsrovägen 5

218 45 Vintrie

www.sydsvenskarkeologi.se

© 2011 Sydsvensk Arkeologi AB

Rapport 2011:20

Omslag: Vallgraven med kontorsbyggnaden "Tage Sylwan" i bakgrunden. Foto: Lars Jönsson

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Läge och topografi	6
Historisk och fornlämningsmiljö	6
Undersökningsresultat	8
Schakt 1 – söder om vallgraven	8
Schakt 2 - borgholmen	10
Referenser	11
Administrativa uppgifter	12

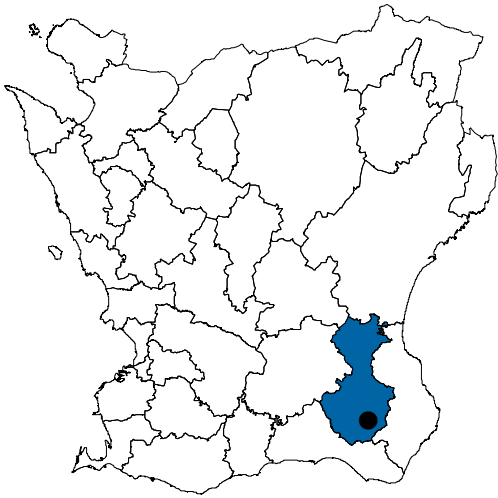

Fig. 1. Bollerup i Tomelilla kommun, Skåne.

Figur 2. Bollerup med platsen för undersökningen markerad med pil. Utdrag ur fastighetskartan.

Sammanfattning

I samband med anläggandet av nytt VA inom fastigheten Bolle-rups säteri 3:5 har schaktning inom såväl den södra delen av borggården som i vallen söder om vallgraven skett.

I samband med VA-arbetet var vattennivån tillfälligt sänkt i vallgraven, vilket medförde att en bastant stenskonung längs den södra kanten av vallgraven blottades. Söder om stenskonungen fanns en ca 4 m bred ”plåtå”, och därefter tog vallen vid. Schaktet genom vallen var ca 0,8 m brett och ca 1,5 m djupt. I botten av schaktet fanns enstaka tegelbitar, vilket tyder på att materialet i vallen är påfört. I kanten av vallen mot söder, ca 0,3 meter under marknivån, fanns en stabil stenskonung som var ca 1,8 m bred. Detta är sannolikt en förstärkning av vallen för att hålla massorna på plats.

Inne på borggården började schaktningen nere vid vallgravskanten, där schaktet var ca 1 meter brett. Schaktningen gjordes genom stenskonungen längs den nedre vallgravskanten. Schaktet var ca 0,8 m brett och ca 1,4 m djupt mitt på vallen. I schaktets norra del, i anslutning till ett växthus, fanns några tegelstenar med medeltida mått. I övrigt gjordes inga arkeologiska iakttagelser inne på borggården.

Inledning

I samband med anläggandet av nytt VA inom fastigheten Bollerups säteri 3:5 har markingrepp gjorts. Då markingreppen berörde Bollerups borg, belägen inom Bollerups äldre bytomt (RAÄ 13 i Bollerups socken), beslutade länsstyrelsen i Skåne län att en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning skulle företas. Undersökningen genomfördes den 23/5 2011 av arkeolog Lars Jönsson för Sydsvensk Arkeologi AB.

Läge och topografi

Bollerup ligger på Österlen, ca 8 km sydost om Tomelilla, omgivet av svagt böljande fullåkersbygd. Jordarten domineras av lerig morän med inslag av moränfinlera, morängrovlara samt sedimentär bergrund.

Byn domineras i den centrala delen av en borg och borgholme, vilken är omgiven av en vallgrav. Norr om borgholmen ligger stora stallbyggnader, och öster om ligger kyrkan.

Historisk och fornlämningsmiljö

Ortnamnet, i äldsta kända form Bullathorp, består av ändelsen – torp i betydelsen nybygge samt förleden Bulle – troligtvis ett mansnamn.

Den romanska stenkyrkan med runt torn byggdes på 1100-talet och välvdes på 1400-talet. Korpartiet med korsarmar och absidformad sakristia tillkom 1869.

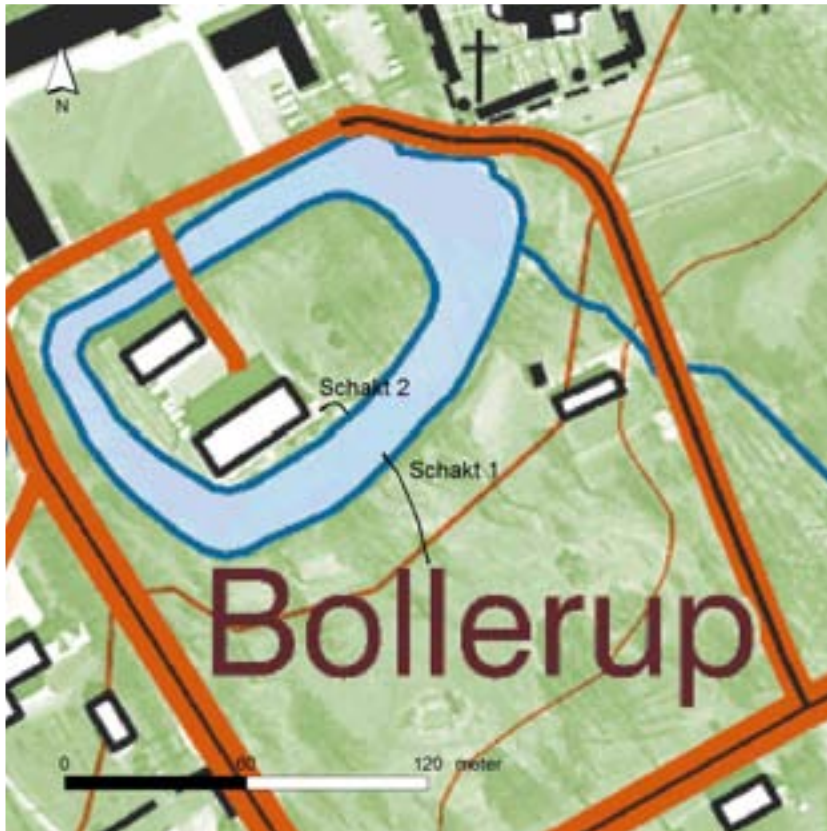
Godset är känt sedan 1200-talets mitt. Vid den tidpunkten var godset i släkten Dues ägo. Den medeltida huvudbyggnaden, det fasta huset, har sannolikt fått sin form vid 1400-talets slut genom att två äldre stenhus byggts samman. En ny huvudbyggnad uppfördes i mitten av 1800-talet. På 1700-talet besökte kommissionslantmätare Johan Lorents Gillberg (1726–93) Bollerup i sitt uppdrag att författa en beskrivning över länet. Han skriver bl a att det funnits dubbla vallgravar kring borgen, något som man idag inte kan se några spår av (Wallin 2007, s. 46). Det framgår inte heller med någon tydlighet på 1754 års eller 1776 års karta att det funnits dubbla vallgravar.

År 1927 gjordes byggnadsarkeologiska undersökningar på borgen. Vid den tidpunkten grävde man även från den nuvarande ingången runt det sydöstra hörnet. Här påträffades en äldre tegelbyggnad, eventuellt ett torn. Det har även påträffats en källare med valv vid det fasta husets nordvästra hörn (Kockum 2010, s. 9).

Andra arkeologiska insatser har gjorts i form av en antikvariskkontroll 1983, då vallgraven muddrades. Inga fynd framkom vid detta tillfälle (Anglert 1983). År 1989 uppfördes stall och ridhus i byns nordöstra utkant varför en arkeologisk förundersökning genomfördes. Inget av arkeologiskt intresse påträffades (Helgeson 1989). Strax nordväst om nybyggnationen företogs 1991, i samband med ett husbygge, en antikvarisk kontroll. Inte heller vid detta tillfälle påträffades något av antikvariskt intresse (Björk 1991).

År 2008 gjordes en övervakning av markingreppen i samband med schaktning för fjärrvärme. Vid undersökningen påträffades strax norr om borgholmen raseringslager som kan sättas i samband med en ekonomilänga från 17–1800-talen. På borgholmen dirigerades schaktet om för att undvika ett område markerat som ruiner efter stenbyggnader på 1700-talskartorna. Dock påträffades en del rivningsmassor med medeltida inslag. I schaktet framkom även stenhällar som möjligen kan kopplas till den trädgårdsanläggning som är markerad på det historiska kartmaterialet (Kockum 2010, s. 9).

I samband med förläggning av värmekulvert och dränering utfördes år 2009 och 2010 en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Vid undersökningen påträffades rivningsmassor strax utanför kyrkans bogårdsmur. Vid den ”nya” mangårdsbyggnaden på borgholmen framkom rivningsmassor från äldre byggnader samt en mur från tidigare byggnad. Byggnaden finns inte med i det historiska kartmaterialet och bör således dateras till senast 1700-talet (Kockum 2010).

Figur 3. Bollerups borg med borgholmen och vallgraven runt denna. På figuren framgår platsen för schakten (schakt 1 och 2). Utdrag ur fastighetskartan.

Undersökningsresultat

Schaktningen inför nedläggningen av VA-ledningen utfördes såväl i vallen söder om vallgraven som i den södra delen av borgholmen (se figur 3). Ledningen skulle dras från en befintlig koppling på borgholmen, nedför den norra vallgravskanten, genom vallgraven och slutligen genom vallen söder om vallgraven till en befintlig kopplingsbrunn. Schaktningen började söder om vallgraven (schakt 1), därefter grävdes schaktet inne på borgholmen (schakt 2).

Schakt 1 – söder om vallgraven

Det första schaktet sträckte sig från den södra kanten av vallgraven, genom vallen och fram till en befintlig brunn söder om vallen. Schaktet var ca 39 m långt. Närmast vallgraven var schaktet ca 0,4 m brett, medan schaktet genom vallen var ca 0,8 m brett och ca 1,5 m djupt.

I samband med VA-arbetet var vattennivån tillfälligt sänkt i vallgraven, vilket medförde att en bastant stenskonig längs den södra kanten av vallgraven blottades. Ungefär en meter av stenskoningen schaktades bort. Söder om stenskoningen fanns en ca 4 m bred ”plåtå”, och därefter tog vallen vid. I kanten av vallen påträffades lite tegelskrot. Där fanns även en relativt stor

Figur 4. Schaktning genom stenskoningen längs den södra kanten av vallgraven. Foto: Lars Jönsson.

Figur 5. Ett parti av schaktet genom vällen söder om vallgraven. Foto: Lars Jönsson.

sten. Den norra delen av vällen utgjordes framför allt av lösa, porösa massor med mycket skiffer, blandat med jord och sten. I botten av schaktet fanns enstaka tegelstycken, vilket tyder på att materialet i vällen är påfört. I den södra delen av vällen upphörde skiffret, och istället utgjordes vällen mer eller mindre av enbart, brungrå humös matjord. Ungefär där vällen började falla mot söder skymtade toppen på en sten i botten av schaktet.

I kanten av vällen mot söder, ca 0,3 meter under marknivån, fanns en stabil stenskonig. Stenskoningen var ca 1,8 m bred med stenar i storleken 0,75 x 0,4 m blandat med lite mindre stenar. Fyllningen mellan stenarna i stenskoningen utgjordes av lerinblandad brungrå humus med inslag av tegel. Detta är sannolikt en förstärkning av vällen för att hålla massorna på plats.

I den södra delen av vällen fanns en sandficka som låg ca 1,10 m under marknivån. Mycket tyder på att sanden var påförd. I den södra delen av schaktet förekom det även lera i botten, vilket kan vara den ursprungliga undergrunden.

Figur 6. Ett parti av en stenskonig som var placerad i den nedre kanten av vällen söder om vallgraven. Foto: Lars Jönsson.

Schakt 2 - borgholmen

Schaktet från vallgravskanten till borgholmsplatån var ca 10,15 m långt, ca 1,4 meter djupt, och ca 0,8 meter brett. När schaktet hade nått kanten på borgholmen gjorde det en skarp sväng mot väster, rundade ett växthus, för att avslutas vid en befintlig koppling.

I syfte att finna gamla ledningar och undvika dessa började schaktningen nere vid vallgravskanten med en bred skopa. Därefter fortsatte schaktningen med en ca 0,5 m smal skopa bredvid ledningarna. Även på denna sidan av vallgraven började schaktningen med att ca en meter av stenskoningen vid den nedre vallgravskanten grävdes bort. Stenskoningen utgjordes av rejält stora stenar i botten, vilka var minst 1 x 0,8 meter stora.

Vallen var uppbyggd av brungrå, lerinblandad humus med inslag av skiffer. I botten av schaktet, vid nordöstra hörnet av växthuset, fanns en tendens till tegelmur, men troligtvis var det endast påförda massor eller raseringsmassor med grå lera och tegel. Det fanns även några tegelstenar med medeltida mått i fyllningen från schaktets skarpa vinkel vid växthuset till brunnen i väster. I övrigt gjordes inga arkeologiska iakttagelser på borgholmen.

Figur 7. Schaktet längs kanten mot vallgraven i den södra delen av borgholmen. Längs slutningen ligger stora stenar tillhörande stenskoningen i vallgravskanten. I bakgrunden skymtar ett växthus, och bakom detta kontorsbyggnaden "Tage Sylwan", byggd på 1700-talet.

Referenser

Anglert, M. Slutredovisning Bollerups borg 1983-03-08.

Björk, T. Anmälan av utförd arkeologisk undersökning Bollerup 3:1 1991-01-10.

Helgesson, B. Anmälan av utförd arkeologisk undersökning Bollerup 3:1 1989-01-13.

Kockum, J. 2010. *Värmekulvert och dränering inom Bollerups säteri*. Arkeologisk förundersökning 2009-2010. Rapport 2010:21. Sydsvensk Arkeologi AB.

Wallin, J. 2007. Riddaren och gälkaren Tue Galens frälseuppror i Skåne år 1377 mot drottning Margrethe av Danmark. *Saxo. Kulturhistoria för Skåneland. Nr 19 Essäer*.

Administrativa uppgifter

Sydsvensk Arkeologi AB dnr:	100046
Länsstyrelsen i Skåne dnr:	431-7307-10
Datum för beslut:	2010-05-20
Projektnummer:	100046
Län:	Skåne
Kommun:	Tomelilla
Socken:	Bollerup
Fastighet:	Bollerups Säteri 3:5
Läge:	Ekonomiska kartan, blad 2D Oh
Koordinatsystem:	Rikets
X koordinat:	6,152,782.73
Y koordinat:	1,388,851.68
Höjdsystem:	Rikets
M ö.h.	Ca 50 m ö.h.
Fältarbetstid:	2011-05-23
Antal arbetsdagar:	1
Antal arkeologtimmar:	14
Antal maskintimmar :	Schaktningövervakning
Exploateringsyta:	Schaktningsövervakning
Undersökt yta:	Schaktningsövervakning
Platschef:	Lars Jönsson
Personal:	Per Sarnäs
Uppdragsgivare:	Bollerups Lantbruksinstitut
Tidigare undersökningar:	Kockum 2010
Fynd:	—
Dokumentationsmaterial:	Anteckningsbok, Intrasis, Digitalfoton
Kostnader:	27 000 kr

Sydsvensk Arkeologi AB

Rapporter 2011

1. Södervidinge kyrkogård - Södervidinge sn, FU 2010, Bertil Helgesson
2. Nytt golv i Östraby kyrka, Östrabys sn, FU 2011, Jan Kockum
3. Ny belysning, Gamla staden 8:1 i Helsingborg, Helsingborg, FU 2010, Jan Kockum
4. Balsby 23:1 & 29:2, Nosaby sn, FU 2010, Anders Edring
5. Fjärrvärme i Östra Tommarp - Östra Tommarp sn, FU 2010, Lars Jönsson
6. Fjärrvärme genom Härlövs by, Kristianstad, FU 2010, Jan Kockum
7. Svedala kyrka, Svedala sn, FU 2010, Lars Jönsson
8. Näsbyholm sätesgård, Gärdslövs sn, FU 2010, Lars Salminen
9. Ny gatubrunn i Valdemars väg i Vä, Vä sn, FU 2011, Jan Kockum
10. Fjärestads kyrka, Fjärestad sn, FU 2011, Tony Björk
11. Gustav Adolfs Torg, Malmö. FU 2010, Joakim Frejd
12. Järnvägen 1:1, Malmö. FU 2011, Joakim Frejd
13. Kv Minerva 24 i Helsingborg, Helsingborg, FU 2011, Jan Kockum
14. Cementen 13, Malmö, AU 2011, Per Sarnäs
15. Bältinge bytomt, Skarhult 13:36, FU 2010, Lars Salminen
16. Falsterbo 9:97 – ett stenkast ifrån borgen, FU 2010, Lars Salminen
17. Kvarnby utbyggnadsområde, Malmö, FU 2010, Per Sarnäs
18. Stora Uppåkra 2:76 m.fl., FU 2011, Joakim Frejd
19. Färlöv 19:3, Färlövs socken, Kristianstads kommun, AU 2011, Joakim Frejd
20. VA inom Bollerups säteri, Bollerups socken, Tomelilla kommun, FU 2011, Lars Jönsson

